

θα γίνει το ίδιο προσεχώς και με τα θέματα των Βαλκανίων, του ελλαδικού χώρου, της Ιταλίας κ.λπ.

Α. Σαββίδης

Klaus Belke, *Paphlagonien und Honorias*, Βιέννη 1996 (σειρά: «Tabula Imperii Byzantini», αρ. 9), σσ. 327, 131 πίνακες/φωτογραφίες, 1 ένθετος χάρτης.

Έχουμε πρόσφατα ξανακάνει λόγο για τη μεγάλη προσφορά της υψηλού επιπέδου επιστημονικής σειράς «*Tabula Imperii Byzantini*», έκδοσης που τελεί υπό την αιγίδα του φιλοσοφικού-ιστορικού τμήματος της Αυστριακής Ακαδημίας Επιστημών ήδη από την έναρξή της πριν από 20 και πλέον χρόνια, το 1976 (βλ. *Σαμιακές Μελέτες* 2, 1995-96, 27-28. - *Βυζαντιακά* 17, 1997, 562-563 - *Βιβλιοφιλία* 82, 1998, 57). Οι τόμοι της σειράς αυτής αποτελούν πραγματικά επίτευγμα της νεότερης βυζαντινολογίας στον τομέα της ιστορικής γεωγραφίας, με συνδυασμό εκτυπωτικής καλαισθησίας αλλά και επιστημονικής τεκμηρίωσης. Το 1991 στα πλαίσια του 18ου Διεθνούς Βυζαντινολογικού Συνεδρίου στη Μόσχα, ο ιδρυτής και επιστημονικός συντονιστής της σειράς, ο ακαδημαϊκός και ομότιμος πανεπιστημιακός καθηγητής Herbert Hunger, παρουσίασε σύντομη έκθεση πεπραγμένων για τη δραστηριότητα, την πορεία και τις αναμενόμενες νέες εκδόσεις της *TIB*, παρέχοντας επίσης και πρόχειρο χάρτη, όπου αποτυπώνονται οι ήδη τυπωμένοι καθώς και οι αναμενόμενοι τόμοι τη σειράς, ως προς τη Μικρά Ασία και τον ελλαδικό χώρο και τμήμα του βαλκανικού χώρου βορείως του ελλαδικού (βλ. H. Hunger, Bericht über die Tabula Imperii Byzantini. Entstehung-Aufbau-Fortschritte, *XVIIIth International Congress of Byzantine Studies. Major papers*, Μόσχα 1991, 275-81).

Οι έως σήμερα εκδοθέντες τόμοι της σειράς είναι: *Ελλάς και Θεσσαλία* (αρ. 1, 1976), *Καππαδοκία* (*Καππαδοκία, Χαρσιανόν, Σεβάστεια, Λυκανδός*) (αρ. 2, 1981), *Νικόπολις και Κεφαλληνία* (αρ. 3, 1981), *Γαλατία και Λυκαονία* (αρ. 4, 1984), *Κιλικία και Ισαυρία* (αρ. 5, 1990), *Θράκη* (*Θράκη, Ροδόπη και Αιμίμοντος*) (αρ. 6, 1991), *Φρυγία και Πισιδία* (αρ. 7, 1990). Ο εδώ παρουσιαζόμενος τόμος είναι ο 9ος της σειράς, ενώ αναμένονται προσεχώς οι τόμοι αρ. 8 (*Λυκία και Παμφυλία*), 11 (*Μακεδονία I*) και 12 (*Περιοχή του Μαρμαρά: Βιθυνία-Ελλάσποντος-Ευρώπη*). Ήδη εκδόθηκε ο 10ος τόμος για το βόρειο Αιγαίο, που παρουσιάζεται επίσης στον παρόντα τόμο των *Βυζαντιακών*.

Αξιοπαρατήρητα είναι, σχετικά με τη σειρά *TIB* τα ακόλουθα: α) Δεν προβλέπεται στα πλαίσια της σειράς ειδικός τόμος για τον Πόντο (βλ. σχετι-

κά το εγχειρίδιο των A. Bryer - D. Winfield, *The Byzantine monuments and topography of the Pontos*, 2 τόμοι, Ουάσιγκτον 1985)· β) επίσης δεν προβλέπεται σχετικός τόμος για την Κύπρο (ως το τέλος της εκεί βυζαντινής κυριαρχίας το 1191) (αναμένεται με ιδιαίτερο ενδιαφέρον ο περί βυζαντινής Κύπρου τόμος του νέου συλλογικού έργου *Ιστορία της Κύπρου*, που συντονίζει στη Λευκωσία ο Θεόδωρος Παπαδόπουλλος)· γ) δεν προβλέπεται, ακόμη, σχετικός τόμος της *TIB* για το νότιο Αιγαίο και την Κρήτη (βλ. σχετικά Elis. Malamut, *Les îles de l'Empire Byzantin, 8e-12e siècles*, 2 τόμοι, Παρίσι 1988 και D. Tsougarakes, *Byzantine Crete*, Αθήνα 1988)· δ) δεν προβλέπεται ειδικός τόμος και για τη μικρασιατική Ιωνία (Λυδία και Καρία) (ειδικές μεμονωμένες συμβολές για σημαντικές της πόλεις έχουν συνθέσει οι Héléne Ahrweiler και Clive Foss), και ε) τέλος, δεν έχει προβλεφθεί τόμος για τη βυζαντινή Πελοπόννησο (για την πρώτη μεγάλη περίοδο ως το 1204/5, αλλά και για τη δεύτερη περίοδο του Δεσποτάτου του Μορέως, από το 1262-1460· πολύ πρόσφατα εκδόθηκαν η ειδική μονογραφία της Άννας Αβραμιά για την Πελοπόννησο από τον 4ο στον 8ο αι., Παρίσι 1997, καθώς και το επίτομο *Λεξικόν της βυζαντινής Πελοποννήσου*, επιμ. Ν. Νικολούδης, Αθήνα 1998, όπου καλύπτεται και η περίοδος της Λατινοκρατίας, ενώ ειδικό εγχειρίδιο για την περίοδο ως τις αρχές του 13ου αι. ετοιμάζουν οι ερευνητές του προγράμματος «Ιστορική Γεωγραφία» του ΚΒΕ/ΕΙΕ στην Αθήνα —το παλαιό χρήσιμο σύγγραμμα του A. Bon, *Le Péloponnèse byzantin jusqu' en 1204*, Παρίσι 1951, έχει εν πολλοίς ξεπεραστεί).

Παρά τις ελλείψεις που μόλις σημειώθηκαν ως προς τον σχεδιασμό ύλης της σειράς *TIB*, οι υπάρχοντες (και μελλοντικοί) τόμοι της αποτελούν χωρίς αμφιβολία την «τελευταία λέξη» επιστημονικώς ως προς τα θέματα τα οποία παρουσιάζουν. Οι συγγραφείς των έως τώρα τόμων είναι όλοι τους εξειδικευμένοι βυζαντινολόγοι - συνεργάτες του προγράμματος αυτού (*TIB*), όπως για παράδειγμα ο συγγραφέας του εδώ παρουσιαζόμενου 9ου τόμου, Klaus Belke, που σπούδασε κλασική φιλολογία, βυζαντινολογία και αραβολογία στα Πανεπιστήμια της Βιέννης και του Μονάχου. Στον νέο τόμο αναλύεται με το γνωστό σχήμα της σειράς και με βάση μια αναλυτικώς παρατιθέμενη βιβλιογραφία πηγών (ελληνικών, λατινικών, ανατολικών, χριστιανικών/μουσουλμανικών κτλ.) και βοηθημάτων (βλ. σσ. 17-38 του τόμου) η γεωγραφική περιοχή του βορειο-κεντρικού μικρασιατικού χώρου (με βόρειο μέτωπο τις ακτές του Ευξείνου Πόντου / Μαύρης Θάλασσας), ως προς τις γεωγραφικές, ιστορικές, οικονομικές και εκκλησιαστικές της παραμέτρους, για τη μεγάλη περίοδο από το 300 περίπου έως το 1460 μ.Χ., όταν ολοκληρώθηκε η οθωμανική κατάκτηση της περιοχής αυτής, λίγο πριν ενσωματωθεί από το σουλτάνο και ο ανατολικά κείμενος Πόντος. Τα δύο εισαγωγικά κεφάλαια περί ορολο-

γίας και γεωγραφικής κατάστασης (σσ. 41-56) ακολουθούνται από σύνοψη περί της ιστορικής και διοικητικής εξέλιξης της περιοχής (σσ. 57-102), με ειδικά υποκεφάλαια για την περίοδο έως την ολοκλήρωση του θεματικού συστήματος (της α' φάσης) τον 7ο αι. (σσ. 57-69), για την περίοδο από την προαναφερόμενη ολοκλήρωση έως τη μάχη του Μαντζικέρτ, 7ος αι. - 1071 μ.Χ. (σσ. 69-82) και για την περίοδο των αναμετρήσεων ανάμεσα στους Βυζαντινούς, τους Τούρκους και τους Λατίνους, 11ος-15ος αι. (σσ. 82-102). Ακολουθούν ειδικές ενότητες για την εκκλησιαστική ιστορία της περιοχής (σσ. 103-116) καθώς και για τα οδικά δίκτυα, αλλά και το εμπόριο της περιοχής (σσ. 117-137, 138-151). Το β' μέρος του τόμου καλύπτεται, ως συνήθως με τους τόμους της σειράς, από τα αναλυτικά λήμματα περί πόλεων, χωριών, τοποθεσιών διαφόρων, ποταμών, λιμνών, βουνών, λόφων, κάστρων-φρουριών κ.ά. οχυρώσεων κλπ. (σσ. 153-285). Ανάμεσά τους ξεχωρίζουν τα εντυπωσιακά υπομνηματισμένα λήμματα περί Άμαστρης (σσ. 161-170), Δαδύβρης (σσ. 186-7), Γάγγρας (σσ. 196-199), Ηρακλείας/Ποντοηρακλείας (σσ. 208-216), Κασταμώνος/Κασταμονής (σσ. 228-229), Κλαυδιούπολης (σσ. 235-237), Κρατείας (σσ. 239-240), Κρώμας (σσ. 241-242), Κύτωρου (σσ. 245-246), Πομπηούπολης (σσ. 260-262), Προυσιάδος/Πλουσιάδος (σσ. 264-266), Σαφράμπολης (σσ. 268), Τίου/Τηΐου (σσ. 276-278) κ.ά.

Αναλυτικό ευρετήριο όρων-εννοιών, γεωγραφικών τοποθεσιών και προσώπων κλείνει τη θαυμάσια αυτή έκδοση, που αναμφίβολα παίρνει επάξια τη θέση της δίπλα στους υπόλοιπους τόμους της πολύτιμης αυτής σειράς για την έρευνα.

A. Σαββίδης

Θεόδωρος Παπαδόπουλλος (δ/ση - γενικός συντονισμός - επιμέλεια), *Ιστορία της Κύπρου*. Μέρος Α': τόμος Δ': *Μεσαιωνικόν βασίλειον - Ενετοκρατία / Εξωτερική ιστορία - πολιτικοί και κοινωνικοί θεσμοί - δίκαιον - οικονομία - Εκκλησία*. Μέρος Β': τόμος Ε': *Μεσαιωνικόν βασίλειον - Ενετοκρατία / Πνευματικός βίος - παιδεία - γραμματολογία - βυζαντινή τέχνη - γοτθική τέχνη - νομισματοκοπία - βιβλιογραφία*. Τόμος Ε', β' μέρος: *Πίνακες, Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' / Γραφείον Κυπριακής Ιστορίας*, Λευκωσία 1995-96, σσ. XV, 1-862, πίνακες + XVI, 863-1631, ευρετήριο + μαυρόασπροι πίνακες ανά κεφάλαιο του Β' μέρους.

Το 1995 ξεκίνησε στην Κύπρο η έκδοση ενός συλλογικού έργου τιτάνιου διαμετρήματος, της «*Ιστορίας της Κύπρου*», με γενικό προγραμματισμό και διεύθυνση έκδοσης από τον γνωστό Κύπριο ιστορικό Θεόδωρο Παπαδόπουλο.